

Er rike mennesker alltid rike?

Rolf Aaberge, Tony Atkinson
og Jørgen Modalsli

Andelen av den totale inntekten i Norge som går til de 1 prosent rikeste falt fra 6,0 prosent i 1967 til 4,1 prosent i 1989, men har siden steget til 7,7 prosent i 2010; dvs til 7,7 ganger gjennomsnittsinntekten. For de 10 prosent rikeste falt andelen fra 31 til 22 prosent, for så å stige til 28. Men disse tallene gir ingen informasjon om personer som er rike et bestemt år er de samme som er rike i årene før og etter; det vil si om mobiliteten i toppinntektene er lav. Denne artikkelen, som er basert på Aaberge mfl (2013), gir en beskrivelse av inntektsmobiliteten blant toppinntektstakerne fra 1967 til 2011. Siktemålet er med andre ord å belyse i hvilken grad de samme individene er representert i toppinnteksgruppene fra år til år. Vi finner svært lav og stabil mobilitet fra 1967 til 1992, økning i toppinntektsmobiliteten fra 1993 til 2005 og deretter et fall i mobiliteten. Økningen i mobilitet hadde imidlertid en beskjeden effekt på utviklingen i permanentinntektsandelen til den rikeste 1 prosenten.

Innledning

Konsentrasjonen av inntekter i toppen av inntektsfordelingen har fått stor oppmerksomhet i mange land de siste årene, ikke minst fordi denne utviklingen har ført til en betydelig økning i inntektsulikheten i mange europeiske land, inkludert Norge. Den store økningen i ulikhet i fordelingen av alminnelig inntekt (målt ved Gini-koeffisienten) fra 0,34 i 1967 til 0,46 i 2010 skyldes i hovedsak økningen i inntektsandelene til de rikeste gruppene. I mange andre europeiske land og i USA har det skjedd en tilsvarende utvikling.

Atkinson og Piketty (2007) har trukket fram tre grunner til hvorfor det er viktig å studere utviklingen til inntektene til de rikeste gruppene i samfunnet: Deres kontroll over ressurser, deres kontroll over personer og deres globale innflytelse. Selv om de fleste aksepterer at det alltid vil være noe inntektsulikhet i et samfunn – noe som automatisk gjør at inntektsandelen til for eksempel de 10 og 1 prosent med høyest inntekt må være større enn 10 og 1 prosent – vil det kunne skape diskusjon når toppinntektsandelene øker til nivåer som var vanlige like før og etter andre verdenskrig. Dette skyldes at økning i toppinntektsandeler reflekterer økende konsentrasjon av økonomisk makt i samfunnet.

En annen grunn til å studere toppinntekter er at det fins relativt detaljerte data for de øverste inntektsklassene tilbake i tid. Helt siden 1875 har Statistisk Sentralbyrå og andre statlige institusjoner jevnlig publisert tabuleringer av de høyeste inntektene. Sammen med informasjon om den totale inntekten i befolkningen gjør dette

det mulig å konstruere tidsserier som dekker et relativt langt tidsrom.

U-formet utvikling i toppinntektsandeler

Utviklingen i toppinntektene i Norge er tidligere beskrevet og diskutert av Aaberge og Atkinson (2010). Med en kombinasjon av publiserte historiske data og statistiske registre beskrives en utvikling der inntektsandelen til de 10 prosent rikeste falt fra over 40 prosent på slutten av 1800-tallet til 22 prosent i 1989, for så å stige til 32 prosent i 2010. Utviklingen for de øverste 10, 5, 1, 0,5 og 0,1 prosent er gitt i figur 1. Den store økningen i toppinntektsandeler i 2005 har sammenheng med en skattereform, som vil bli nærmere diskutert senere i denne artikkelen.

Utviklingen i Norge faller sammen med utviklingen i mange andre vestlige land. Både Sverige, USA og Storbritannia har en liknende U-formet utvikling. I USA og Storbritannia kommer imidlertid vendepunktet omtrent ti år tidligere enn i Skandinavia.¹ Hva drev disse endringene? For den første delen av perioden peker Atkinson mfl (2010) på ødeleggelser av kapital under første og andre verdenskrig, utjevning av lønnsforskjeller, progressiv beskatning med høye marginalsatter og demokratisering. Når toppinntektsandelene begynner å stige igjen, faller det i tid sammen med økt global integrasjon og mer sjenerøs beskatning av høye inntekter og formuer. I USA har også økte lederlønninger blitt trukket fram som forklaringsfaktor for utviklingen.

Spørsmålet om personene som er representert med toppinntektene et bestemt år stort sett er de samme som er representert med toppinntektene årene før og etter har imidlertid vært lite studert. Dette skyldes

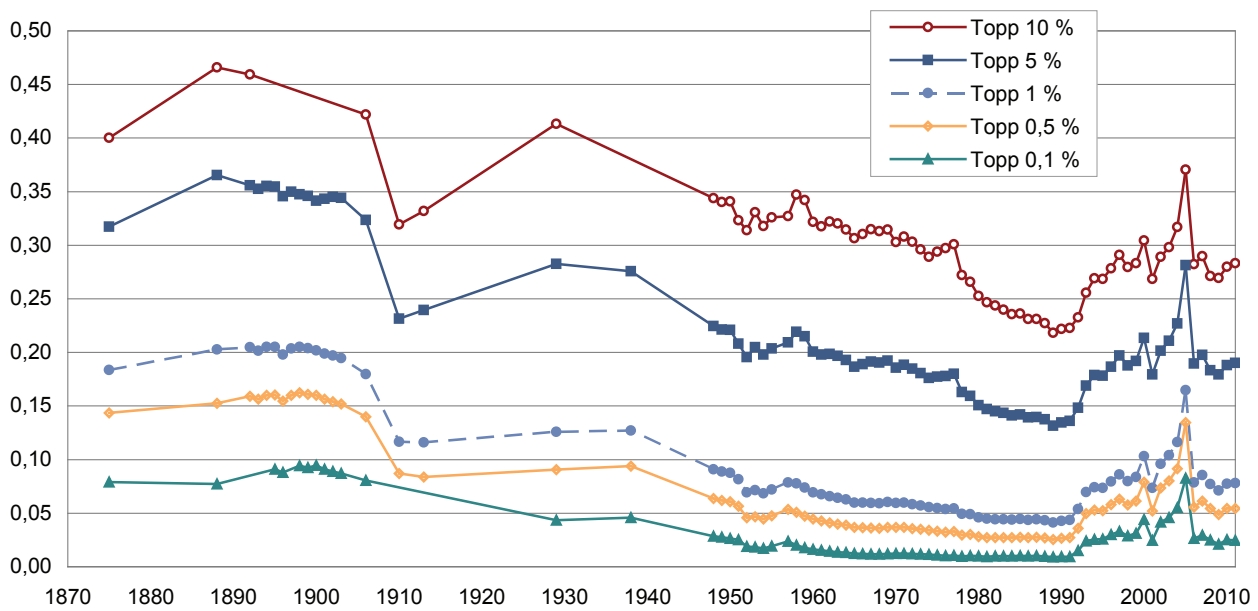
Rolf Aaberge er forsker i Gruppe for mikroøkonomi (roa@ssb.no)

Tony Atkinson er professor ved Nuffield College, Oxford University.

Jørgen Modalsli er forsker i Gruppe for mikroøkonomi (mod@ssb.no)

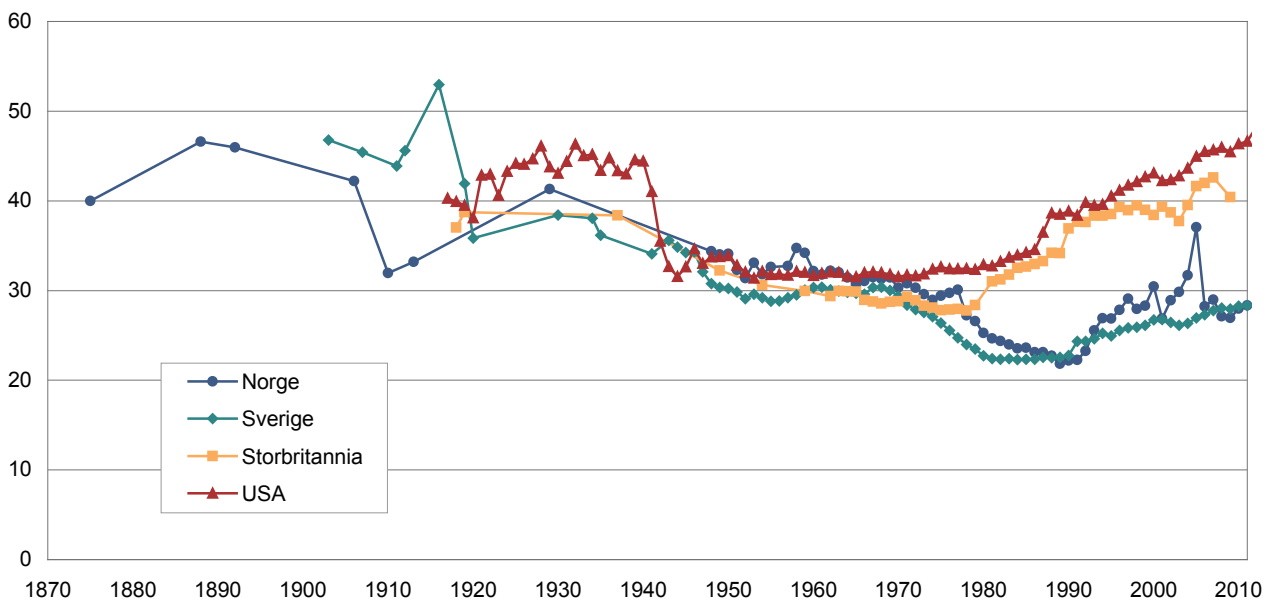
¹ For en bredere gjennomgang av likheter og forskjeller mellom land, se Atkinson mfl. (2010). Data for Norge og flere andre land er tilgjengelige på <http://topincomes.g-mond.parisschoolofeconomics.eu>

Figur 1. Inntektsandelene til de 10, 5, 1, 0,5 og 0,1 prosent med høyest inntekt i Norge. 1875-2011

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2. Inntektsandelen til de 10 % med høyest inntekt i Sverige, Storbritannia, USA og Norge. 1875-2011

Kilde: World top incomes database, <http://topincomes.g-mond.parisschoolofeconomics.eu>

at toppinntektsstudier vanligvis er basert på årlige tverrsnitt av data, der man ikke har hatt tilgang til individinntektene over tid. I de dataene som er benyttet i denne studien kan imidlertid individer følges over tid, slik at vi kan studere deres bevegelse inn og ut av toppinnteksgrupper. Argumentet om at høye toppinntekter skulle henge sammen med konsentrasjon av makt avhenger av i hvilken grad det er de samme menneskene som er i toppinnteksgruppene år etter år. Resultatene i denne artikkelen viser at det i stor grad er tilfelle, selv om mobiliteten er stigende over tid, særlig i perioder da toppinntektsandelene øker.

Hvordan måle mobilitet i toppinntekter?

Vår metode, som er nærmere beskrevet i Aaberge et al (2013), er basert på en sammenlikning mellom «permanente» inntekter, altså summen av inntekter målt over flere år, og en hypotetisk referansesituasjon uten mobilitet. For å forklare denne metoden skal vi benytte følgende eksempel: Anta at populasjonen bestående av de tre personene A, B og C har inntekt over tre år og at vi er interessert i inntektsandelene til den øverste tredelen.

For hvert av de tre årene kan vi regne ut inntektsandelen for den høyeste tredelen - den høyeste inntekten

Tabell 1. Illustrasjon av inntektsmobilitet (Talleksempel)

	2009	2010	2011	Permanentinntekt	Referanse	
A	1 200	1 000	1 050	3 250	1.	3 550
B	1 000	1 300	1 000	3 300	2.	3 000
C	800	700	950	2 450	3.	2 450
Totalinntekt	3 000	3 000	3 000	9 000		9 000
Toppinnteksandel øverste 1/3	40,00 %	43,33 %	35,00 %	36,67 %		39,44 %

dividert med totalinntekten. Dette er vist i den nederste raden i tabell 1. Videre kan vi regne ut permanentinntekten til hver av personene ved å summere deres inntekter for de tre årene.² Disse er vist i den fjerde kolonnen. Toppinnteksandelen for permanentinntektene er 36,67 %. Vi sammenlikner så denne andelen med toppinnteksandelen for en tenkt referansefordeling. I denne fordelingen er «1» summen av den høyeste inntekten i hver periode, altså inntekten til A i den første perioden, B i den andre perioden og A igjen i den tredje. Toppinnteksandelen i referansefordelingen er 39,44 %, som er det samme som gjennomsnittet av toppinnteksandelen for hvert av de tre årene.³ Den permanente toppinnteksandelen (her 36,67 %) vil aldri være høyere enn referanseandelen (her 39,44 %).

Vi definerer toppinntektsmobilitet som differansen mellom referanseandelen og permanentinnteksandelen. I dette eksempelet er den altså 39,44 % - 36,67 % = 2,77 %; dvs at den rikeste tredjedelen ville ha økt sin andel av totalinntekten med 2,77 prosent hvis det ikke hadde vært mobilitet.

Formelt kan vi definere toppinnteksandelen som en forskjell mellom to Lorenzkurver:

$$T(u) = \sum_{t=1}^3 \frac{\mu_t}{\mu} (1 - L_t(u)) - (1 - L(u)),$$

der $L(u)$ er Lorenz-kurva til permanentinntektsfordelingen, $L_t(u)$ er Lorenz-kurva for år t , og μ og μ_t er de respektive gjennomsnittene. For en gitt populasjonsandel u

viser $1 - L(u)$ og $1 - L_t(u)$ andelen av permanentinntekten og inntekten i år t som tilfaller den rikeste 100(1- u) prosenten i fordelingene av hhv permanentinntekt og inntekt i år t . For $u=0.90$ vil dette bety de 10 prosent høyeste inntektene. For mer om denne definisjonen, se Aaberge mfl (2013).

² Å summere de årlige inntektene uten å ta hensyn til variasjoner over tid, neddiskontering eller rentenivå er valgt her ut fra en antakelse om at individer øverst i inntektsfordelingen relativt kostnadsfritt kan flytte konsum mellom ulike perioder.

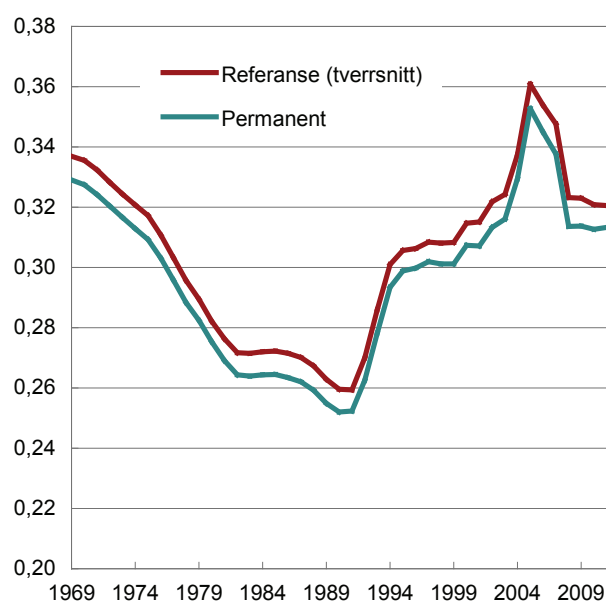
³ Disse er bare identiske dersom gjennomsnittsinntekten er den samme de tre årene. I Aaberge mfl (2013) viser vi hvordan vi justerer referanseinntekten og permanentinntekten når gjennomsnittet varierer fra år til år. Det er denne justerte metoden som ligger til grunn for de empiriske resultatene som presenteres i denne artikkelen.

Toppinntektsmobilitet i Norge, 1967-2011

Vi har anvendt metoden beskrevet over på norske registerdata fra 1967 til 2011. Vi benytter inntektsbegrepet «alminnelig inntekt» som er definert lik bruttoinntekt (lønnsinntekter, dagpenger, pensjoner, næringsinntekter og kapitalinntekter) fratrukket lovbestemte inntektsfradrag som minstefradrag og utgifter til inntektsvervelse, gjeldsrenter, underskudd i næring, pliktig underholdningsbidrag og pensjonspremier med videre. Negative beløp er satt til null. Populasjonen er alle individer over 16 år som er bosatt i Norge i tre sammenhengende år, slik at vi kjenner inntekten deres alle disse årene. Vi tar med alle som er bosatt uavhengig av om inntekten er større enn null eller ikke. Som i talleksempelen over bruker vi en horisont på 3 år.

Figur 3 viser innteksandelene til de 10 prosentene med høyest permanentinntekt og referanseinntekt i perioden 1969-2011.⁴ Vi finner, som vist i figur 1, et fall i toppinnteksandelen fra begynnelsen av perioden og fram til 1990, etterfulgt av en økning i toppinnteksandelen. Effekten av tilpasningen til skattereformen i 2006 synes ved den store økningen i toppinnteksande-

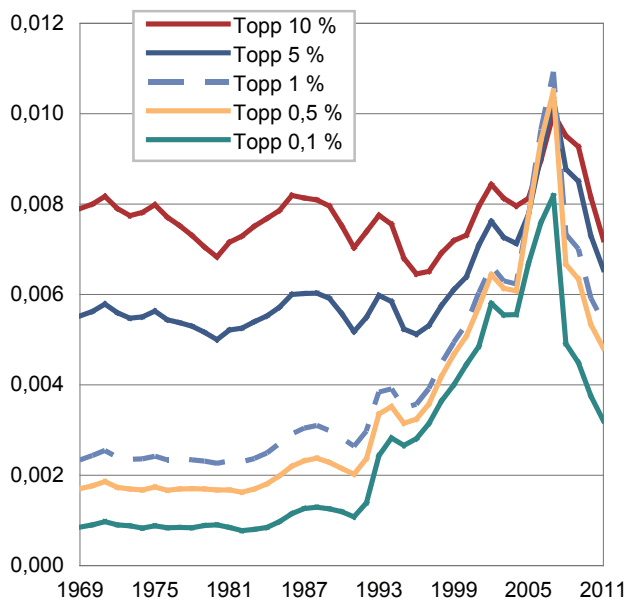
Figur 3. Innteksandelen til de 10% med høyest inntekt, permanent og tverrsnitt. 1969-2011

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

⁴ I diskusjonen i dette avsnittet viser årstallet til det siste året i treårsperioden; «1969» er altså gjennomsnittet av 1967, 1968 og 1969.

Figur 4. Toppinntektsmobilitet. 1969-2011

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

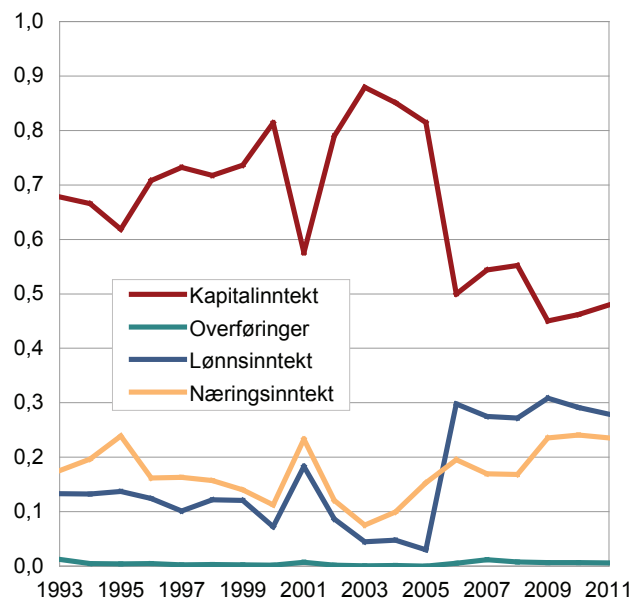
len i 2005. Det er imidlertid vanskelig å se utviklingen i mobilitet på grunnlag av Figur 3. Figur 4 viser derfor utviklingen i mobiliteten, $T(u)$, i den samme perioden. Vi har her vist mobilitetsindikatorer for både de 10 %, 5 %, 1 %, 0,5 % og 0,1 % med høyest inntekt.

Vi finner relativt lav inntektsmobilitet - bare noen få observasjoner har en toppinntektsmobilitet på over ett prosentpoeng. Det er imidlertid en ganske stor endring i mobiliteten over tid.

For perioden 1967-1989 er mobiliteten konstant på et lavt nivå. Det er noen svingninger over tid, særlig for kurven for de 10 prosent med høyest inntekt, men disse svingningene ser ikke ut til å ha noen sammenheng med utviklingen i makroøkonomiske indikatorer. Denne «flate» perioden i toppinntektsutviklingen samsvarer med jevnt over fallende toppinntekter.

Fra begynnelsen av 1990-tallet ser vi at mobiliteten øker sterkt. Økningen er størst for de øverste persentilene, og varer i første omgang fram til 2002. Økningen faller sammen med liberaliseringen av kapitalmarkedene midt på 80-tallet og nedgangen i marginalsakten på kapitalinntektene på slutten av 80-tallet og begynnelsen av 90-tallet. Det kan tenkes at kapitalmarkeder med færre restriksjoner gjør at kapitalinntektene blir mer volatile, noe som øker mobiliteten ettersom mange av de med høyest inntekt også har mye kapitalinntekt. Videre gjør skattereformene fra 1986 og utover at det blir en lavere skattebyrde for å ta ut kapitalinntekt, og at skatten blir mindre sensitiv i forhold til når kapitalinntekten tas ut som utbytte. At økningen ikke begynner i 1986, men noen år senere, kan forklares med de generelle nedgangstidene på slutten av 1980-tallet.

Figur 5. Sammensetningen av de 0,1 prosent rikeste, etter viktigste inntektstype. 1993-2011

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Skattereformene på 2000-tallet

De store bevegelsene i inntektsmobilitet på 2000-tallet skyldes to skattereformer. I 2001 ble skatten på aksjeutbytte endret fra 0 til 28 prosent. Året etter ble denne skatten fjernet. Vi ser at mobiliteten er høyere i disse årene. Dette skyldes to effekter. Skatten på utbytte gjorde det lønnsomt å forskyve utbyttet i tid, slik at det ble tatt ut i 2000 heller enn i 2001⁵. Samtidig gjør nye personer sin entre i gruppen av toppinntektshavere i året med høy utbytteskatt, slik at det blir flere inntektsbaner som krysses over tid. Dette øker mobiliteten.

Vi ser en enda større effekt i forbindelse med skattereformen i 2006, da utbytteskatten ble innført på nytt. Dette førte til høye uttak av aksjeutbytte i 2005, noe som økte både toppinnteksandeler og ulikheten i Norge dramatisk det året. Mange av disse individene er ikke i toppinnteksgruppen året etter, noe som gir høy mobilitet for disse årene. Etter 2006 faller mobiliteten igjen, og nærmer seg de lave nivåene tidlig på 2000-tallet.

Figur 5 viser hvordan inntektssammensetningen til de med aller høyest inntekt (topp 0,1%) har endret seg som følge av skattereformene. I figuren er individer gruppert etter hvilken inntektskategori som er høyest for dem, altså om deres største inntektskomponent er kapitalinntekt, lønnsinntekt, næringsinntekt eller overføringer. For befolkningen som helhet (ikke vist i figuren) er det 55-60 prosent som har lønnsinntekt som viktigste komponent, 30-40 prosent som har overføringer som viktigste komponent (hovedsakelig pensjoner) og bare en liten del, under 8 prosent som har nærings- eller kapitalinntekt som viktigste komponent. Som vi

⁵ Se Dypbukt (2004).

Tabell 2. Persistens i toppinntekter (0,1%)

År i topp 0,1 %	Var også i topp 0,1% i år...							
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
2002	100 %	40 %	37 %	32 %	19 %	19 %	18 %	16 %
2003	40 %	100 %	44 %	37 %	17 %	17 %	16 %	15 %
2004	36 %	43 %	100 %	42 %	20 %	19 %	18 %	17 %
2005	31 %	36 %	41 %	100 %	19 %	17 %	16 %	14 %
2006	19 %	17 %	20 %	19 %	100 %	41 %	33 %	30 %
2007	18 %	16 %	18 %	16 %	40 %	100 %	39 %	33 %
2008	17 %	15 %	17 %	15 %	31 %	39 %	100 %	42 %
2009	15 %	14 %	16 %	13 %	28 %	32 %	41 %	100 %

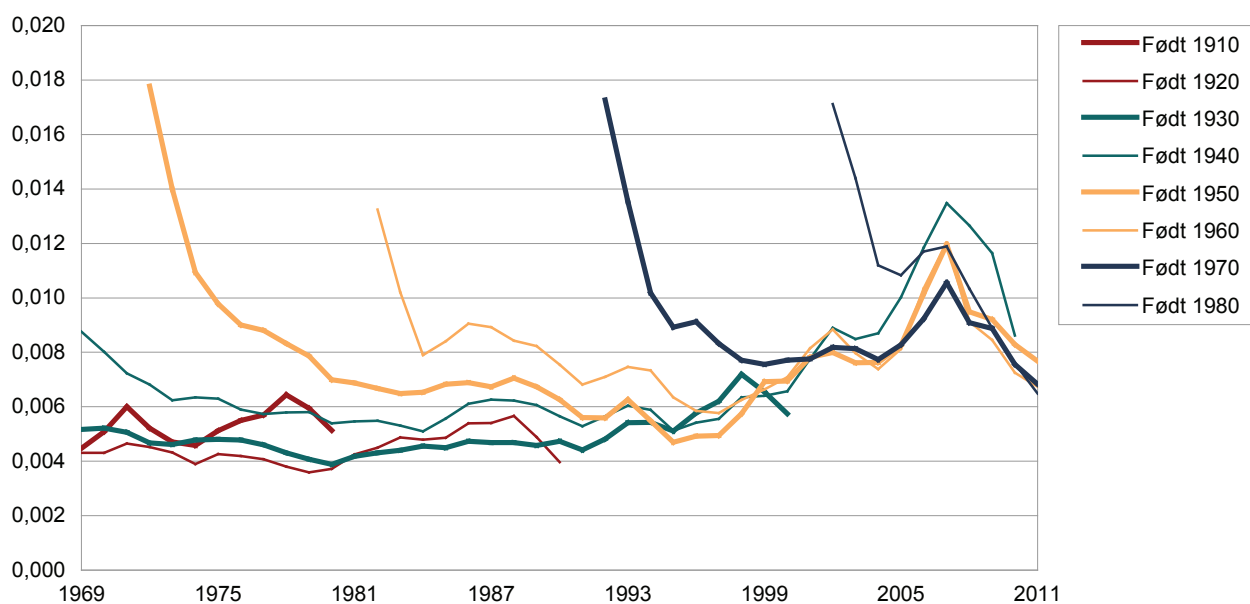
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

ser i figur 5 er sammensetningen annerledes for de 0,1 prosent med høyest inntekt. Fram til 2000 varierer andelen med kapitalinntekt som viktigste inntektskilde mellom 60 og 80 prosent. Dette faller i 2001, men er tilbake til et høyt og stigende nivå året etter. For 2006 er imidlertid effekten permanent. Andelen med kapitalinntekt som viktigste inntektskilde faller fra over 80 prosent til 50 prosent, og er aldri over 60 prosent i perioden etter. Lønnsinntekt utgjør nå den viktigste inntektskilden for over 30 prosent av de 0,1 prosent med høyest inntekt, mot under 10 prosent i de fleste årene rett før reformen.

En liknende analyse av individer og deres persistens i toppinntektsgruppa over tid gir liknende resultater. Tabell 2 viser hvorvidt individer som er blant de 0,1 prosent med høyest inntekt i ulike år også er der i årene før og etter. Celler med tall over 30 % er skravert. Vi ser at 44 % av de som var i denne toppinntektsgruppa i 2003 også var der i 2004. Mellom 2005 og 2006 er

det imidlertid et skarpt skille; mens 32 % av toppinntektsgruppa fra 2002 fortsatt var der i 2005, er dette nede i 19 % året etter, og den samme tendensen ses for toppinntektsgruppene fra 2003, 2004 og 2005. Blant de som er i toppinntektsgruppa i 2006 er det bare 19% som også var der året før. Dette illustrerer hvordan skattereformen i 2005 hadde en stor utskiftningseffekt når det gjelder gruppa med høyest inntekt. Det kan imidlertid likevel hende at individene som tidligere var i topp 0,1% fortsatt er velstående, men får inntekt på andre måter, for eksempel ved at mye inntekt ble realisert i 2005 for så å eksistere som privat formue etter dette. En studie av dette har ikke vært innenfor rammen til denne artikkelen. 40 prosent kan virke som et lavt tall, men det er viktig å huske på at de fleste som forlater topp 0,1 prosent fortsatt vil befinne seg i topp 1 prosent. Det er derfor vi foretrekker å bruke mobilitetsmålene i figur 4, siden disse også tar hensyn til hvor store inntektsendringer over tid er.

Figur 6. Toppinntektsmobilitet (topp 5%), etter fødselsår

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Toppinntektsmobilitet gjennom livsløpet

Toppinntektsmobiliteten i befolkningen er drevet av mange faktorer, blant annet interaksjonen mellom folk i ulike aldre. Det er derfor viktig å undersøke hvordan mobiliteten er innad i hver kohort. For å studere dette ser vi på alle som er født i gitte årskull (hvert 10. år), og studerer mobiliteten i en underpopulasjon som består bare av disse individene.

Figur 6 viser de kohortspesifikke resultatene. Hver figur viser mobiliteten for de 5 % med høyest inntekt innad i en kohort, for i alt åtte ulike kohorter med ulike fødselsår. Vi ser at tidstrenden fra figur 4 fortsatt er til stede; det er en underliggende felles trend som først er flat, så stigende, med en topp i 2006. Vi ser også tydelig utviklingen i mobilitet over livssyklusen. De første punktene for hver kohort er for det året de fyller 21 år, og altså er observert som eldre enn 18 år tre år på rad. Vi kan anta at mange av personene som har høy inntekt i så ung alder ikke er i ferd med å ta utdanning. Vi vet at lengre utdanning gir høyere inntekt. Derfor går etter hvert som kohortene blir eldre store grupper over fra å ha lave eller ingen inntekter som studenter til å få høyere inntekt, noe som fører til stor mobilitet i disse tidlige årene. Rundt 25 års alder begynner denne effekten å avta.

Oppsummering

Formålet med denne artikkelen har vært å beskrive graden av mobilitet blant toppinntektstakere i Norge fra 1967 til 2011. Resultatene viser at det var stabilt lav mobilitet fram til slutten av 80-tallet. Den sterke økningen i toppinntekter på 1990-tallet er forbundet med liberaliseringen av kapitalmarkedene midt på 1980-tallet og endringer i skattesystemet fra 1987 til 1992. Endringer i skattesystemet ligger også bak store hopp i toppinntektsmobiliteten i 2005. På tross av den store økningen i mobilitet har *nivået* på mobiliteten i toppinntekter likevel vært lavt de siste 20 årene. For en person på 90-persentilen ville for eksempel en fjerning av all inntektsmobilitet bare føre til en økning i den treårige permanentinntekten på litt over 0,2 prosent i 2011. Dette viser at ettårige toppinnteksandeler gir et relativt presist bilde av konsentrasjonen av økonomisk makt. Som vist i artikkelen fanger imidlertid mobilitetsmålene opp andre viktige trekk ved utviklingen i toppen av inntektsfordelingen.

Referanser

Aaberge, R., A.B. Atkinson og J. Modalsli (2013): «The ins and outs of top income mobility». Mimeo.

Aaberge, R. og A. B. Atkinson (2010): «Top Incomes in Norway». I: Atkinson, A. B. and T. Piketty (Red.): *Top Incomes A Global Perspective*, Oxford University Press, Oxford.

Atkinson, A. B. og T. Piketty (red.) (2007): *Top Incomes over the 20th Century: A Contrast between European and English-Speaking Countries*. Oxford University Press, Oxford.

Atkinson, A.B, T. Piketty og E. Saez (2010): «Top incomes in the Long Run of History». I: Atkinson, A. B. and T. Piketty (red.): *Top Incomes A Global Perspective*, Oxford University Press, Oxford.

Dypbukt, T. (2004): «Tilpasninger av utbytteskatten i 2000/2001», Notater, Statistisk sentralbyrå.